
КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.211.3

DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2025.1.17>

Ю. В. Суржик

аспірант

Навчально-наукового інституту права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

<https://orcid.org/0000-0002-7938-462X>

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ПОСИЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА МАРОДЕРСТВО В КОНТЕКСТІ ПРАВОМІРНОСТІ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У цій статті було розглянуто проблему посилення кримінальної відповідальності за мародерство в умовах воєнного стану в Україні, крізь призму правомірності обмеження прав людини в умовах воєнного стану, що зумовлено зобов'язаннями нашої держави за ЄКПЛ.

У статті аналізується питання того, що хоча теорія зобов'язань держави у сфері прав людини визначає, що саме на державу покладається головний обов'язок із захисту прав людини, все ж на ряду із останньою і громадяни також мають робити свій посильний вклад у режим дотримання прав людини. Тому в державі виникає позитивне зобов'язання захищати громадян від дій діянь інших приватних осіб належним чином. Це означає, що обмеження прав громадян у мирний час та під час ситуації, що загрожує життю нації мають бути спів мірними тій небезпеці яку вони попереджують.

Вищезазначене та аналіз відповідних джерел дозволив визначити, що у випадку посилення кримінальної відповідальності за мародерство, має значення те, що обмеження які пов'язані з правовим режимом воєнного стану мають відповідати гостроті ситуації, яка має місце на певних територіях держави. Враховуючи це, було визначено, що наразі не є доцільним посилення відповідальності за кримінальні правопорушення проти власності з використанням особливо кваліфікуючої ознаки «в умовах воєнного стану» за вчинення всіх кримінальних правопорушень, пов'язаних із розкраданням чужого майна на всій території держави.

Тому в статті було запропоновано підхід, за яким кваліфікуюча ознака «в умовах воєнного стану» має використовуватись на територіях яких ведуться активні бойові дії, що визначено наказом Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій, та на інших територіях підконтрольних Україні, проте якщо таке правопорушення пов'язане із умовами воєнного стану, тобто вчинено або щодо майна осіб які були вимушені покинути територію на якій ведуться бойові дії чи тимчасово окупованих рф територій України, або щодо майна розташованого на таких територіях. У всіх інших випадках, кваліфікація правопорушення та призначення покарання судом має відбуватись як у мирний час.

Ключові слова: ЄСПЛ, рішення ЄСПЛ, практика ЄСПЛ, кримінальна відповідальність, міжнародне кримінальне право, мародерство.

Постановка проблеми: Після початку повномасштабного вторгнення РФ та оголошення правового режиму воєнного стану в Україні, наша держава стикнулася із тим, що мала реагувати на нові реалії на законодавчому рівні. Результатом чого стало внесення численних змін до законодавства, зокрема до Кримінального кодексу. Однією із таких змін стало прийняття Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» від 03.03.2022 № 2117-IX. Положеннями цього закону передбачено посилення відповідальності за привласнення чужого майна на полі бою або використання трагічних обставин, бойових дій для власної наживи шляхом пограбування людей, в тому числі вбитих або поранених, що є безумовно досить важливий крок для захисту права власності та життя і здоров'я людей в зонах активних бойових дій. Разом із цим, законом було передбачено зміни та доповнення до ст. 185 «Крадіжка», ст. 186 «Грабіж», ст. 187 «Розбій», ст. 189 «Вимагання», ст. 191 «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем» Кримінального кодексу України, якими було додано кваліфікований склад відповідного правопорушення як «вчинення діяння в умовах воєнного або надзвичайного стану» за ч. 4 відповідних статей.

Таким чином законодавець розповсюдив поняття мародерство на будь-яке розкрадання чужого майна в умовах правового режиму воєнного стану. Це призвело до того, що за звичайну крадіжку суди призначають особі покарання у виді позбавлення волі на строк 5 років і більше. Вже за рік існування цього закону було ухвалено більше 7 000 таких вироків. Тому постає потреба у дослідженні цього питання з точки зору правомірності обмеження прав особи засобами кримінального права в умовах воєнного стану.

Короткий огляд наукових досліджень. Проблеми обмеження прав людини в умовах воєнного стану загалом та посилення кримінальної відповідальності за мародерство за займалося багато вчених, таких як Ю.В. Баулін, Г. Христова,

С.Я. Лихова, О. О. Кравчук, Д. Г. Михайленко, М. І. Панов та ін. Разом із цим, на даний момент, питання посилення кримінальної відповідальності за мародерство з точки зору правомірності обмеження прав людини засобами кримінального права не розглядалось належним чином.

Метою статті є дослідження проблеми посилення кримінальної відповідальності за мародерство з точки зору правомірності обмеження прав людини засобами кримінального права в умовах правового режиму воєнного стану.

Виклад основного матеріалу

1. Загальні питання правомірності обмеження прав громадян засобами кримінального права

Розпочинаючи розгляд питання, щодо правомірності посилення відповідальності за мародерство в умовах правового режиму воєнного стану в Україні, спершу необхідно розглянути питання можливості втручання у права людини державою засобами кримінального права в цілому.

Конституційний Суд України тлумачивши положення статті 3 Конституції України визначив, що ця норма означає те, що держава має різними правовими засобами забезпечувати захист прав і свобод людини і громадянина в особі органів законодавчої, виконавчої і судової влади та інших державних органів, які здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України [1].

Таким чином, наша держава взяла на себе обов'язок забезпечувати захист прав особи які визначені перш за все у розділі 2 Конституції України, де займає своє чільне місце і право власності.

Отже, фундаментальне значення для розуміння того, як функціонує ця система, є визначення ролі держави в забезпеченні реалізації та захисту прав людини які передбачені численними міжнародними документами. Адже саме на державу покладється основний обов'язок в гарантуванні прав для її громадян. В теорії міжнародного права права людини така роль вже багато століть оцінюється через наявність у держави певних міжнародних зобов'язань.

Основні принципи функціонування сучасної системи захисту прав людини закладено в Загальній декларації прав

людини 1948 р. [2]. Так, було визначено, що всі міжнародні норми в області прав людини, діляться на дві великі групи, це власне **права та свободи людини**, які має гарантувати держава. та **обмеження прав та свобод людини**. Нормативною основою для таких обмежень є стаття 29 Загальної декларації прав людини, яка перш за все встановлює, що у особи є певні обов'язки перед суспільством і що кожна людина у межах своїх прав може підлягати обмеженням, встановленим законом [3].

Якщо вести мову про обмеження людини в реалізації її прав, то це питання вивчало досить багато правників і зокрема Г Христова визначила, що цей феномен необхідно розглядати, як те, що зобов'язання у сфері прав людини мають як держави так і приватні особи. Хоча, перш за все зобов'язання у сфері прав людини полягають у встановленні правил взаємовідносин між державою та особою, саме держава має обов'язок захищати права людини, які знаходяться під її юрисдикцією. Проте, теорія зобов'язань держави передбачає не тільки, щоб держава була зобов'язана гарантувати та забезпечувати права та свободи особи, але і приватні особи зобов'язані дотримуватись певної поведінки [4].

Якщо говорити про це, в контексті захисту права власності, то Європейський суд з прав людини (далі-ЄСПЛ або Суд) своєю численною практикою своєю послідовною практикою визначив, що у разі втручання у право на мирне володіння майном, вчинене приватною особою, у держави виникає позитивне зобов'язання забезпечити у своїй національній правовій системі, щоб майнові права були достатньо захищені законом і щоб існували адекватні засоби правового захисту, за допомогою яких жертва втручання може відстояти свої права [5]. Тому держава має позитивне зобов'язання належним чином захищати право власності і зважаючи на його важливість, це може здійснювались і засобами кримінального права.

ЄСПЛ своєю численною практикою визначив загальні критерії правомірності втручання у права особи та меж відповідальності держави щодо забезпечення прав людини. Традиційно це питання розглядається через так званий «трискла-

довий тест», який включає такі складові: втручання у права людини має бути визначено у внутрішньодержавних законах, воно має відповідати законній меті та має бути необхідним в демократичному суспільстві.

Фундаментальним в цьому плані є рішення по справі *S.A.S v France*, в якій Суд розглядав питання відповідності Конвенції обмеження прав людини засобами кримінального права. У цій справі заявниця скаржилась, що держава поставила її в досить непросте становище, встановивши законом кримінальну відповідальність за носіння в громадських місцях одягу яке призначене для приховування обличчя, що є важливою частиною її приватного життя через релігійні переконання. У рішенні по цій справі Суд зробив досить важливий висновок щодо розуміння правомірності обмежень громадян реалізації їх прав.

Так, було визначено, що держава може встановлювати певні правила поведінки з метою запобігання небезпеці спричинення шкоди іншим особам. Разом з цим, коли мова йде про такі серйозні обмеження, як заборона через встановлення кримінальної відповідальності, воно може бути виправданими лише коли існує реальна загроза безпеці індивідів або держави [6].

Таким чином, втручання держави у права осіб, зважаючи на принцип верховенства права, завжди має передбачатись законодавством держави, тобто відповідати принципу законності, відповідати цілям які ставить держава у відповідному законі яким обмежуються права та обов'язково має враховуватись, чиї інтереси в конкретному випадку постраждають більше приватних осіб чи держави.

2. Правомірність обмеження прав людини засобами кримінального права в умовах правового режиму воєнного стану

Спершу зазначимо, що і в науковій літературі та в законодавстві і за практикою ЄСПЛ, правовий режим воєнного стану є складовою частиною надзвичайного стану, який відповідно має діяти в умовах надзвичайної ситуації.

Криворучко Л. С. визначила, що надзвичайна ситуація детермінується як порушення звичних умов життя та діяльності людей, спричинене небезпечною

подією або стихійним лихом, які можуть призвести до загибелі людей та втрати матеріальних цінностей [7, с. 23].

ЄСПЛ у своїх рішеннях, також, тлумачив це явище і визначав, що поняття «суспільна небезпека, яка загрожує життю нації» яке міститься в положеннях статті 15 Конвенції означає, що існує виняткова кризова ситуація або надзвичайна ситуація, яка впливає на усе населення і становить загрозу для усталеного життя громади, що формує Державу [8]. Таким чином, надзвичайна ситуація виникає коли життю людей або існуванню держави в цілому загрожує небезпека. Саме тому, в такому разі, держава має діяти особливим чином, як відповідь на таку ситуацію, запроваджуючи спеціальні правові режими. Тому цілком логічно, що держава може обмежувати, за такої ситуації, громадян у реалізації ними своїх прав.

Зазвичай питання обмеження в реалізації прав осіб в умовах надзвичайної ситуації розглядається як особливий випадок втручання держави у права особи. [9].

Тому, цілком логічним є те, що необхідна визначатись із законодавчою базою для обмеження прав особи. Так, в Україні законодавчою основою визнання, що в Україні є «суспільна небезпека, яка загрожує життю нації», а саме збройний конфлікт, як вид такої надзвичайної ситуації, виступають Конституція України, Закон України про правовий режим воєнного стану, Указ Президента України № 64 від 24.02.2022 року «Про введення воєнного стану в Україні. Крім того, що ці нормативно-правові акти містять положення про підстави введення в Україні правового режиму воєнного стану, саме в цих міститься інформація про умови, строки та межі втручання держави у права людини, тому ці акти стали, правовою підставою для прийняття ЗУ «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» від 03.03.2022 № 2117-IX.

Хоча в законодавстві нашої держави і міститься основа для правомірного втручання у права особи, вирішення проблеми прав людини в умовах збройного конфлікту є надзвичайно складним, що потребує аналізу разом із національним

правом, ще й міжнародного, для визначення тих критеріїв які дозволять встановити відповідність цього закону міжнародним зобов'язанням.

Ключовими галузями, на основі якої здійснюється міжнародно-правове регулювання відносин воєнного часу, є міжнародне гуманітарне право (МГП) та міжнародне право прав людини (МППЛ), які діють паралельно в умовах збройного конфлікту, що є однією із причин складності правового регулювання.

В сучасному міжнародному праві обґрунтовуються різні теорії щодо взаємодії цих двох галузей права, проте переважною більшістю вчених підтримується думка, що МГП і МППЛ по суті схожі, але дві різні галузі міжнародного права, які доповнюють одна одну, хоча і кожна з цих галузей має свій предмет регулювання, свої методи, свої особливі джерела та галузеві принципи [10].

Надалі ці доктринальні положення, були підтверджені й Міжнародним Судом ООН у рішенні в справі щодо збройних дій на території Конго (Демократична Республіка Конго проти Уганди) 2005 р. (Armed Activity on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v Uganda) .в якому суд надав основу розуміння того, що в більшості випадків норми МППЛ є загальними нормами (lex generalis), адже вони містять в собі певні права, які мають діяти як в мирний час так і в умовах збройного конфлікту. В останньому випадку вони мають застосовуватись за відповідних критеріїв які визначаються нормами МГП lex specialis [11].

Проте, поширеними є випадки коли під час збройного конфлікту до певної ситуації має застосовуватись або МППЛ або МГП. З точки зору цього дослідження цікави є саме перший випадок, прикладом чого є ступінь втручання держави у права особи засобами кримінального права яка вчинила звичайне правопорушення на території де відбуваються збройний конфлікт, але з причин, ніяк не пов'язаним з цим конфліктом, будуть надаватися не МГП, а виключно МППЛ і національним кримінальним законодавством, що має фундаментальне значення для проблеми, що розглядається у цій статті.

Таким чином, міжнародно-правове регулювання визначає, що в умовах збройного конфлікту можуть існувати ситуації, на які «воєнне право» не буде розповсюджуватись.

3. Щодо питання правомірності посилення відповідальності за мародерство

Якщо говорити про ситуацію із посиленням відповідальності за мародерство в умовах воєнного стану, то в цьому випадку необхідно проаналізувати певні джерела МГП, для визначення того, чи дійсно всі діяння пов'язані із викраденням майна в умовах військового стану можуть вважатись мародерством. Заборона мародерства визначена в низці міжнародних нормативно-правових документів це ряд Гаазьких конвенцій 1899 і 1907 рр., зокрема IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі [12], Конвенція про закони і звичаї сухоподільної війни [13], Конвенція про бомбардування морськими силами під час війни (IX Гаазька конвенція) [14], Протокол II до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року [15], в яких визначається одностайна позиція, що мародерство є серйозним порушенням МГП і має бути кримінально-караним діянням.

Окрім джерел МГП, мародерство визнається серйозним злочином і Римським статутом Міжнародного кримінального суду, який поширює свою юрисдикцію і на Женевські конвенції від 12 серпня 1949 року. Документи Міжнародного кримінального суду, детально характеризують ознаки цього злочину, до яких відносять 1) злочинець має привласнити певне майно; 2) злочинець мав намір позбавити власника майна і використовувати його в приватних чи особистих цілях; 3) привласнення було без згоди власника; 4) привласнення відбувалось в контексті збройного конфлікту і було з ним пов'язане; 5) винуватець був обізнаний з фактичними обставинами, що встановили існування збройного конфлікту [16, с. 17]. Таким чином, суб'єктами цього злочину, виступають комбатанти та цивільні особи, дії яких спрямовані на привласнення майна, що перебуває в публічній або приватній власності та відбувалось таке діяння в контек-

сті збройного конфлікту. При цьому такі діяння мають бути вчиненим на території, в межах якої ведуться бойові дії. Зокрема, під дане поняття підпадають ділянки тилу, що можуть бути враженими супротивниками, в межах яких можуть знаходитися поранені чи вбиті, що відповідає широкому поняттю мародерства.

Разом із цим у статті ст. 432 КК України., під полем бою розуміється, саме місце, де ведуться або велись бойові дії. Також суб'єктний склад відрізняється, адже в національному законодавстві цей злочин можуть вчинити лише військовослужбовці та військовозобов'язані під час проведення військових зборів. Таким чином український законодавець дещо вужче розуміє склад цього злочину ніж визначено в нормах міжнародного права. Тому з цієї точки зору, можна визначити, що законом від 03.03.2022 № 2117-IX законодавець намагався виконати міжнародні зобов'язання України [17].

При цьому, в будь-кому випадку міжнародне та національне право визначають, що мародерство може вчинятись лише в умовах збройних конфліктів та має бути пов'язаним із таким конфліктом.

Як зауважила суддя ККС ВС, Ольга Булейко, то коло суспільних відносин, які підпадають під ознаки мародерства, є значно вужчим ніж то визначено законодавством. Помилково називають мародерством дії осіб, які під час воєнного стану вчиняють такі кримінальні правопорушення, як крадіжка, грабіж, розбій та інші кримінальні правопорушення проти власності. Не можна ототожнювати ці суспільно небезпечні діяння» [18].

В цьому контексті, судді Вищого антикорупційного суду України О. О. Кравчук та Д. Г. Михайленко цілком справедливо визначають, що вчинення цього злочину в умовах воєнного чи надзвичайного стану може мати місце, у районах вогневого ураження, тимчасової окупації або проходів військ, а також і поза межами згаданих районів. Наприклад, учиненням в умовах воєнного стану слід уважати такі викрадення чужого майна, які вчинені щодо осіб, які переміщуються у більш безпечні регіони України чи щодо їх майна, щодо майна, осіб, які тимчасово залишили

житло без контролю для укриття в безпечному місці [19].

Проте, деякі вчені вважають, що з такою точкою зору погодитись складно тому, що в Україні військовий стан запроваджений по всій території держави, а тому той факт, що правопорушення вчинено на території активних бойових дій не відмінює того, що правовий режим воєнного стану все одно продовжує діяти в незалежності від того включена територія до списку територій де йдуть бойові дії чи ні. А тому будь-яке викрадення майна необхідно вважати як таке, що вчинене в умовах воєнного стану ситуації [20].

До такого висновку, прийшла і Об'єднана палата Касаційного кримінального суду, у постанові в справі № 722/594/22 де визначила, що вираз «в умовах воєнного стану» в частину 4 ст. 185 КК України, потрібно розуміти так, що кримінальна відповідальність передбачена цією нормою, має наставати за діяння вчиненого в умовах воєнного стану на території, на якій він введений. А положення «з використанням умов воєнного стану...» треба застосовувати в аспекті індивідуалізації кримінальної відповідальності, тобто при врахуванні його як обставина, що обтяжує покарання, що за всіма правилами не застосовується в аналізованій ситуації [21]. Хоча колегія суддів Касаційного кримінального суду, яка передавала цю справу на розгляд об'єднаної палати визначала у своїй ухвалі від 26 вересня 2023 року в справі № 722/594/22, що проблема цього полягає в тому, що в нормах КК є неоднозначне розуміння понять «в умовах воєнного стану» та «з використанням умов воєнного стану», адже ці поняття не є тотожними за правозастосовною практикою, в результаті чого за рік було постановлено більше 7 000 вироків про позбавлення волі за звичайну крадіжку [там само].

Тому в цьому разі постає питання щодо правомірності застосування кваліфікуючої ознаки «в умовах воєнного стану».

Звертаючись до практик ЄСПЛ із цього питання, слід визначити, що Суд ще не розглядав питання правомірності відступу від зобов'язань в умовах ситуації яка загрожує життю нації в подібних умовах які наразі наявні в Україні, адже

ще жодна держава Ради Європи не опинялась в такій ситуації. Проте все одно, до ситуації, що наявна зараз у нашій державі, можна застосувати принципи, які ЄСПЛ використовує для визначення правомірності відступу від зобов'язань в умовах надзвичайної ситуації. Перш за все, визначимо, що аналіз практики Суду із цього питання дає розуміння, що розгляд питання відступу в умовах надзвичайної ситуації має розглядатись завжди в контексті права яке порушується [8].

Як вже визначалось вище, то втручання у право власності, вчинене приватною особою, у держави викликає позитивне зобов'язання забезпечити захист такого прав всіма засобами, тому враховуючи загальну теорію щодо обмеження прав людини, ні у кого не виникає сумніву, що розкрадання чужого майна має бути криміналізоване. В цій ситуації виникає питання чи правомірним є посилення кримінальної відповідальності за мародерство в умовах надзвичайної ситуації в усіх випадках викрадення майна.

Судом визначено, всі вжиті державою заходи, мають бути спів мірними тому, що вимагає гострота становища, викликана збройним конфліктом, як то визначено статтею 15 ЄКПЛ. Тобто, чи дійсно заходи які вживаються державою є відповіддю на надзвичайну ситуацію ситуації [22].

Аналізуючи обґрунтування авторів законопроекту щодо посилення відповідальності за мародерство можна визначити, що їх логіка зводиться до того, що суспільна небезпечність відповідних правопорушень проти власності істотно підвищується лише через те, що діяння вчинені в умовах правового режиму воєнного стану хоча дії таких осіб ніяк не пов'язані із бойовими діями, саме тому необхідно посилити відповідальність із підвищенням строку позбавлення волі. Отже, із цього дійсно впливає, що ознака мародерства, як то визначено міжнародним правом, є значно вужчим ніж його розуміють в Україні, в частині застосування поняття мародерство до звичайних правопорушень проти власності, не пов'язаних із воєнним станом. Тому такий стан речей не відповідає тим принципам які ЄСПЛ встановив для відповідності обмеження прав

людини конвенційним вимогам, адже саме в цій частині такі заходи не є відповіддю на надзвичайну ситуацію,

В такому разі, цілком підтримуючи позиції Ольги Булейко, О. О. Кравчука, Д. Г. Михайленко, з невеликим уточненням визначимо, що ця ознака має застосовуватись лише щодо злочинів вчинених на територіях яких ведуться активні бойові дії, що визначено наказом Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій, та на інших територіях підконтрольних Україні, проте якщо таке правопорушення пов'язане із умовами воєнного стану, тобто вчинено або щодо майна осіб які були вимушені покинути територію на якій ведуться бойові дії чи тимчасово окупованих рф територій України, або щодо майна розташованого на таких територіях. У всіх інших випадках, призначення покарання судом має відбуватись як у мирний час. Досягнення цього, на наш погляд, може відбутись шляхом формування загальної практики національних судів, шляхом формування Великою Палатою Верховного Суду правової позиції, якою буде розтлумачено положення 'в умовах воєнного... стану', розуміння якого має бути ідентичним із поняттям «вчинення злочину з використанням умов воєнного чи надзвичайного стану, інших надзвичайних подій», що стане досить важливим висновком для розвитку всього кримінального права в період воєнного стану.

Висновки. Отже, розглянувши проблему посилення кримінальної відповідальності за мародерство в умовах воєнного стану, з точки зору правомірності обмеження прав людини в умовах ситуації, що загрожує життю нації, необхідно виходити із того, що у держави немає безмежних повноважень щодо застосування обмежень громадян у реалізації їх прав, за будь яких обставин.

Тому всі обмеження прав людини, особливо засобами кримінального права, мають бути правомірними, та відповідати цілям для яких запроваджуються. Ці принципові положення дали розуміння, що використання ознаки «в умовах воєнного або надзвичайного стану» яке міститься в національному кримінальному законодавстві, не відповідає конвенційним вимо-

гам щодо зобов'язання держави обмежувати права людини в умовах надзвичайної ситуації як того вимагає гострота становища. Адже судова практика показує, що ця ознака застосовується до звичайних правопорушень проти власності, не пов'язаних із воєнним станом.

Тому, враховуючи проведене дослідження, вважаємо, що вищезазначена ознака має застосовуватись лише щодо злочинів вчинених на територіях яких ведуться активні бойові дії, що визначено наказом Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій, та на інших територіях підконтрольних Україні, проте якщо таке правопорушення пов'язане із умовами воєнного стану, тобто вчинено або щодо майна осіб які були вимушені покинути територію на якій ведуться бойові дії чи тимчасово окупованих рф територій України, або щодо майна розташованого на таких територіях. У всіх інших випадках, призначення покарання судом має відбуватись як у мирний час. Досягнення цього а наш погляд, може відбутись шляхом формування загальної практики національних судів, шляхом формування Великою Палатою Верховного Суду правової позиції, якою буде розтлумачено положення 'в умовах воєнного або надзвичайного стану', розуміння якого має бути ідентичним із поняттям «вчинення злочину з використанням умов воєнного чи надзвичайного стану, інших надзвичайних подій».

Проте, питання правомірності обмеження прав людини в умовах воєнного стану засобами кримінального права в цілому, та в ситуації з посиленням відповідальності за мародерство набирають все більшої актуальності, тому висновки зроблені в цій статті можуть слугувати для подальших пошуків вирішення цієї проблеми.

Список використаної літератури:

1. Рішення Конституційного Суду України від 23 травня 2001 року № 6-рп/2001 (справа щодо конституційності статті 248-3 ЦПК України).
2. Антонович М. Україна в міжнародній системі захисту прав людини : монографія. К. : Вид. дім «KM ACAdemia», 2000. 262 с.
3. Загальна декларація прав людини / Прийнята і проголошена резолюцією 217

- A (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року [неофіційний переклад] URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
4. Христова Г. О. Типи позитивних зобов'язань держави щодо прав людини у світлі юриспруденції Страсбурзького суду. *Юрист України*. 2013. № 2. С. 11–19. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/uy_2013_2_4.
 5. Case of PAPACHELA AND AMAZON S.A. c. GRECE (Application no. 12929/18) Judgment European Court of Human rights, 3 December 2020 HUDOC: database. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-206273%22%7D>
 6. Case of S.A.S. v. France (Application № 43835/11) Judgment European Court of Human rights, 1 July 2014 HUDOC: database URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22itemid%22%3A%22001-145466%22%7D>
 7. Криворучко Л. С. Організація професійної підготовки працівників органів внутрішніх справ до дій в екстремальних умовах : дис... канд. юридичних наук : 12.00.07: Х., 2005. 209 с.
 8. Case of LAWLESS v. IRELAND (№ 3 (Application no 332/57) Judgment European Court of Human rights, 1 July 1961 HUDOC: database URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57518>
 9. Права людини і збройні конфлікти : навч. посіб. / О. В. Сенаторова. Київ : ФОП Голембовська О.О. 208 с. 123 с.
 10. Oberleitner. G. Human Rights in Armed Conflict: Law, Practice, Policy. Cambridge : CUP, 2015. 412 p. Orna Ben-Naftali, International Humanitarian Law and International Human Rights Law – Oxford : Oxford University Press, 2011.)
 11. Case Concerning Armed Activity on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v Uganda), International Court of Justice Judgment of 19 December 2005.
 12. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї : Положення про закони і звичаї війни на суходолі : Конвенція Україна від 18.10.1907 р.
 13. Конвенція про закони і звичаї сухопутної війни : Конвенція Королівство Нідерландів від 29.07.1899 р. : станом на 18 жовт. 1907р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_765#Text
 14. Конвенція про бомбардування морськими силами під час війни (IX Гаазька конвенція) : Конвенція Королівство Нідерландів від 18.10.1907 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_766#Text
 15. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II), від 8 червня 1977 року (укр/рос) : Протокол Орг. Об'єдн. Націй від 08.06.1977 р. : станом на 8 груд. 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200#Text
 16. The ICC Elements of Crimes – according to Art. 9(1) of the ICC Statute – are non-binding definitions adopted by consensus vote to assist the Court in its interpretation and application of Arts. 6, 7, and 8. ICC, Elements of Crimes, UN Doc. PCNICC/ 2000/ 1/ Add.2, 2 November 2000; Stewart (n 12) 19.
 17. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : у 2 т. 3-тє вид., перероб. та доп. / за заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. К. : Алерта ; КНТ ; Центр учбової літератури, 2009. Т. 2. 624 с.
 18. Не всі злочини проти власності, що вчиняються під час воєнного стану, є мародерством. Всеукраїнський семінар для суддів місцевих загальних та апеляційних судів проведений Національною школою суддів України за підтримки Консультативної місії Європейського Союзу в Україні. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1289628/?fbclid=IwAR3nFgzPi9ZZ9BVTa5ZmubNVL2LwI9fkCyD9RArFOe1YII0gc5qdjonjBfk>
 19. Воєнний стан як обставина, яка впливає на кваліфікацію злочину та призначення покарання. *Pravo.UA. Юридична практика*. URL: <https://pravo.ua/voiennyi-stand-iak-obstavyna-iaka-vplyvaie-na-kvalifikatsiiu-zlochynu-ta-pryznachennia-pokarannia>
 20. Лихова С. Я., Поліщук Д. О. Кримінальна відповідальність за мародерство в умовах воєнного стану. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. К. : НАУ, 2023. № 1 (66). Ст. 192–198.
 21. Постанова Касаційного кримінального суду в складі Верховного Суду по справі № 722/594/22 від 15 січня 2024 року, URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/116446106>
 22. Case of BRANNIGAN AND McBRIDE v. THE UNITED KINGDOM ((Application no. 14553/89; 14554/89)) Judgment European Court of Human rights, 25 May 1993 HUDOC: database URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-57819%22%7D>

Surzhyk Yu. The problem of strengthening criminal liability for looting in the context of the legality of derogation of human rights in conditions of martial state

This article examined the problem of strengthening criminal liability for looting during martial law in Ukraine, through the prism of the legality of restricting human rights during martial law, which is due to the obligations of our state under the ECHR.

The article analyzes the issue that although the theory of state obligations in the field of human rights determines that it is the state that has the main responsibility for protecting human rights, along with the latter, citizens must also make their best possible contribution to the regime of observance of human rights. Therefore, the state has a positive obligation to protect citizens from the actions of other private individuals in an appropriate manner. This means that restrictions on citizens' rights in peacetime and during a situation that threatens the life of the nation must be proportionate to the danger they prevent.

The above and the analysis of relevant sources allowed us to determine that in the case of increasing criminal liability for looting, it is important that the restrictions associated with the legal regime of martial law should correspond to the severity of the situation that takes place in certain territories of the state. Taking this into account, it was determined that it is currently not appropriate to increase liability for criminal offenses against property using the special qualifying feature "under martial law" for the commission of all criminal offenses related to the theft of someone else's property throughout the territory of the state.

Therefore, the article proposed an approach according to which the qualifying term "under martial law" should be used in territories where active hostilities are underway, as determined by the order of the Ministry for the Reintegration of Temporarily Occupied Territories, and in other territories controlled by Ukraine. However, if such an offense is related to the conditions of martial law, that is, it is committed either in relation to the property of persons who were forced to leave the territory in which hostilities are taking place or the temporarily occupied territories of Ukraine by the Russian Federation, or in relation to property located in such territories. In all other cases, the qualification of the offense and the imposition of punishment by the court should be carried out as in peacetime.

Key words: ECHR, ECHR decisions, ECHR practice, criminal liability, international criminal law, looting.